

Eeva-Kaisa Prokkola

Rajayhteistyö identiteettinä

Suomen ja Ruotsin rajan ylittävät yhteistyöprojektit paikallisten asukkaiden kokemana ja kertomana

Cross-border cooperation as identity work: local people's experiences and narratives of cross-border initiatives at the Finnish-Swedish border

Cross-border cooperation is normally understood as an expression of how increasing mobility and transnational partnership can challenge borders and act as a catalyst for the emergence of cross-border identities, particularly in the European Union's internal border regions. In this article, cross-border cooperation is examined from the perspective of local people who carry out and experience cooperation in their everyday lives. Local cooperation is approached as identity work, through which individuals can negotiate their spatial identity. The case study concerns the Finnish-Swedish border, particularly the rural border communities where people's experiences of the border and cross-border cooperation are examined using a narrative interview method. The method is well suited to the study of borders and identities because it is sensitive to particular everyday situations in which border discourses are negotiated and because it encourages researcher to look at the context-bound characters of borders and cross-border interaction. Moreover, the examination of individual border narratives can help border scholars to be more critical when conceptualizing and classifying borders and identities. Cross-border interaction and cooperation can have rather different manifestations in different contexts and a border region is an arena for multiple spatial identities.

Keywords: border, identity, cross-border cooperation, narrative

Johdanto

Valtioiden välisten rajojen ajatellaan usein erottavan 'meidät' ja 'muut' ja näin osaltaan määrittävän ihmisten identiteettiä. Vuosituhannen vaihteessa tapahtuneiden geopolittisten muutosten ohella ihmisten lisääntynyt liikkuvuus rajojen yli sekä valtion roolin muutos globaalin markkinatalouden ja ylikansallisen yhteistyön tiivistymisen johdosta ovat muuttaneet valtioiden välisten rajojen merkitystä. Myös alueiden muuttunut merkitys ja aluetietoisuuden lisääntyminen, regionalismi, ovat haastaneet kansallisvaltion roolin luonnollisena ja ensisijaisena taloudellisena ja poliittisena toimijana ja ihmisten identifioitumisen kohteena (Keating 1998; Jones & MacLeod 2004: 435). Nämä muutokset ovat lisänneet kiinnostusta myös rajoihin ja rajatutkimukseen.

Alueellisen, rajat ylittävän identifioitumisen ja kansallisen identifioitumisen suhdetta on tutkittu erityisesti Euroopan unionin (EU) alueella. Tutkimuksessa on pohdittu muun muassa sitä, ovatko alueellinen, kansallinen ja eurooppalainen identiteetti ristiriidassa keskenään, vai voivatko ne olla olemassa ikään kuin toisiaan tukevinä, päällekkäisinä identifioitumisen kohteina (Kaplan 2000; Bucken-Knapp 2002; Häkli 2002; Triandafyllidou 2002; Eder & Spohn 2005). Valtioiden raja-alueet nähdään eräänlaisina laboratorioina, joissa voidaan tarkastella empiirisesti globaalisen ja ylikansallisten prosessien ja käytäntöjen vaikutuksia sekä kahden

tai useamman poliittisen systeemin törmäämisiä ja tämän merkitystä identiteetin rakentumisessa (Häkli & Kaplan 2002; Knippenberg 2004).

Rajayhteistyö ja siinä muodostuvat uudet tilalliset käytännöt muodostavat yhden kontekstin identiteettien merkityksen tarkastelulle. Rajaseudun asukkaiden tietoa ja suhtautumista yhteistyöhön on tutkittu jonkin verran kyselylomakkeiden avulla, ja näiden perusteella on tehty johtopäätöksiä raja-alueen ihmisten identifioitumisesta. George Bucken-Knapp (2002) esimerkiksi on tarkastellut Ruotsin ja Tanskan yhteistyöaluetta, Øresundin, asukkaiden identifioitumista. Tutkimus osoitti, että omaan maahan liittyvät uutiset kiinnostavat ihmisiä enemmän kuin raja-alueeseen tai Eurooppaan liittyvä uutisointi. Toisaalta Ruotsin puolella ihmiset olivat kiinnostuneempia raja-alueen uutisoinnista kuin tanskalaiset, mitä Bucken-Knapp selitti eteläisen Ruotsin vahvalla alueellisella identiteetillä suhteessa kansalliseen identiteettiin. Jouni Häkli (2002) on tutkinut yhteistyöhön liittyviä asenteita ja tietämystä Kataloniassa Ranskan ja Espanjan välisellä raja-alueella. Hänen suorittamansa kysely osoitti, että suurin osa paikallisista asukkaista suhtautuu yhteistyöhön myönteisesti. Suurella osalla ei kuitenkaan ollut tietoa siitä, miten yhteistyö käytännössä toteutuu tai miten sitä koskevaan päätöksentekoon voi osallistua. Häklin (2002: 89) mukaan ei ole nähtävissä, että rajayhteistyö johtaisi ainakaan nopeasti kansallisten ja kulttuuristen identiteettien heikkenemiseen.

Vaikka kansalliset rajat eivät ole EU:n alueelta kadonneet, rajat ylittävä identifioituminen on lisääntynyt rajojen avautumisen myötä, ja tiivistyvä rajayhteistyö voi edelleen vahvistaa tätä suuntausta (Kaplan 2000: 56–57; ks. myös Häkli & Kaplan 2002). Näin ajateltuna myös yksittäisten ihmisten tilallinen identiteetti rajaseuduilla on muuttokassa. Voidaan ajatella, että esimerkiksi EU-osarahoitteisten yhteistyöhankkeiden kautta Euroopan unionin territoriaalinen projekti (ks. Jensen & Richardsen 2004) tulee osaksi rajaseudun asukkaiden elämää, jokapäiväistä ympäristöä, tilallisia käytäntöjä ja identiteettiä. Vaikka rajojen avautumisesta ja rajayhteistyön merkityksestä alueelliseen identiteettiin on keskusteltu runsaasti, identiteetin tutkimiseen liittyvät metodologiset kysymykset ovat rajatutkimuksessa jääneet vähälle huomiolle.

Tässä artikkelissa tarkastellaan rajayhteistyön merkitystä tilallisen identiteetin rakentumisessa ja uudelleenmäärittelyssä Suomen ja Ruotsin raja-alueella. Artikkelin teoreettisissa osuudessa tarkastellaan identiteetin ja rajan käsitteiden solmukoh-
tia. Empiirisessä osuudessa tilallisen identiteetin

rakentumista rajayhteistyön kontekstissa tarkastellaan yksilön omakohtaisten kokemusten ja kertomusten kautta. Lähtökohdiana on ajatus identiteetin rakentumisesta ja ylläpitämisestä jokapäiväisen elämän ja arjen käytännöllisenä projektina ja diskursiivisena aikaansaannoksena (ks. Holsten & Gubrium 2000: 68–80). Kertomuksellinen lähestymistapa soveltuu hyvin rajojen ja identiteettien tutkimiseen, sillä sen avulla on mahdollista päästä kiinni rajan merkitykseen yksilön elämämaailmassa ja arjen käytännöissä. Ihmisten kertomuksia tarkastelemalla on mahdollista tuoda esille identiteettikertomusten kontekstuaalisuus ja moniäänisyys sekä erityisesti tutkimuksessa usein rakennettavien identiteettikategorioiden ongelmallisuus.

Identiteetin tutkimisesta raja-alueilla

Identiteetti on tänä päivänä yksi tärkeimmistä käsitteistä valtioiden rajojen merkitysten tutkimisessa. Kysymys rajoista ja identiteeteistä kohdistuu yhtäältä siihen, että rajat ylittävän alueellistumisen sekä liikkuvuuden ja verkostoitumisen lisääntymisen myötä yksilöiden elämämaailma on muuttunut entistä monimutkaisemmaksi mahdollistaen uudenlaisten tilallisten identiteettien muodostumisen, toisaalta siihen, miten rajat ja alueellinen identiteetti tulisi käsitteellistää ja miten identiteettiä voidaan tutkia empiirisesti.

Identiteetti nousi humanististen- ja sosiaalitieteiden pääkäsitteistöön sekä yleiseen keskusteluun 1960-luvulla, jolloin yksilökeskeinen kulttuuri alkoi vahvistua länsimaissa ja niin kutsutut vähemmistöryhmät aktivoituivat ja tulivat entistä itsetietoisemmiksi omasta asemastaan suhteessa valtakulttuureihin. Identiteetti, jolla yleensä viitataan yksilön tai ryhmän käsitykseen itsestä suhteessa muihin, on kuitenkin moniulotteinen ja varsin ongelmallinen käsite. Rogers Brubakerin ja Frederick Cooperin (2000) mukaan identiteetin määrittelemisessä on kaksi ääripäätä, joita he nimittävät ”vahvaksi” ja ”heikoksi” käsitykseksi identiteetistä ja jotka molemmat ovat ongelmallisia. Vahva käsitys identiteetistä essentiaalisena, pysyvänä ja ikään kuin ennalta määräytyvänä ominaisuutena soveltuu huonosti kuvaamaan tämän päivän liikkuvien ja ’rajojen yli’ ajattelevien ihmisten suhteita muihin ihmisiin ja ympäristöönsä. Heikko eli konstruktivistinen käsitys identiteeteistä konstruoituina, liukuvina, moninaisina ja hybrideinä ei myöskään ole ongelmaton – empiiriset havainnot päinvastoin usein tukevat käsitystä identiteeteistä suhteellisen pysyvinä. Identiteetit, meidän suhde muihin, ovat myös jatkuvasti poliittisten kamppailujen keskiös-

sä (Brubaker & Cooper 2000: 10). Vaikka identiteetin käsitettä on kritisoitu, sitä ei ole helppo korvata muilla käsitteillä, sillä ilman identiteettiä ”*tietyt kysymykset ei voida ajatella lainkaan*” (Hall 1999: 246).

Maantieteessä identiteettiä tarkastellaan yleensä tilallisesta näkökulmasta, ja käsitteellinen keskustelu on liittynyt erityisesti paikkojen, alueiden ja territorioiden identiteettiin. Voidaan sanoa, että maantieteellisessä tutkimuksessa on siirrytty pois essentiaalisesta tavasta käsitteellistää paikat ja niiden rajat suljettuina – näin kaikki poliittiset, taloudelliset ja sosio-kulttuuriset prosessit ikään kuin loppuisivat valtioiden rajoille (ks. Taylor 1994) – kohti suhteellisempaa ja avoimempaa tapaa ymmärtää paikat ja rajat. Doreen Masseytä (1995: 68) mukaillen ensinnäkin rajat eivät rajaa sisälleen ikuista totuutta paikoista, vaan ne ovat yhteisön tiettyä tarkoitusta varten asettamia rajaviivoja. Toiseksi paikat eivät ole ’puhtaita’ vaan saavat merkityksensä suhteessa toisiin paikkoihin. Valtion territoriaaliset rajat eivät rajaa sisäänsä yhtenäisen identiteetin omaavaa ihmisryhmää.

Frederik Barth (1969) esitti ensimmäisenä, että rajat ja rajaamisen käytännöt ovat olennainen tekijä etnisen ryhmän (sosiaalisen identiteetin) muodostumisessa ja päinvastoin. Sosiaalisen identiteetin muodostumisessa tärkeintä olisi siis jatkuva eron rakentaminen ja ylläpitäminen suhteessa ’toisiin’. David Newman ja Anssi Paasi (1998: 194) perustavat argumentin siitä, kuinka rajat ja identiteetti ovat ”*saman kolikon kaksi eri puolta*” rajojen symboliseen merkitykseen sosiaalisten instituutioiden ja vallan merkittäjinä. Rajat voidaan ymmärtää instituutioina, jotka ilmentävät ja ylläpitävät sosiaalisia arvoja ja normeja. Kysymys rajan merkityksestä identiteetin muodostumisessa on läsnä erityisesti rajaseuduilla, joissa toisiaan fyysisesti lähellä elävät ihmiset ovat yleensä sosiaalistuneet erilaisiin (kansallisiin) identiteettikertomuksiin.

Identiteetti-käsitteen tärkeydestä ja ongelmallisuudesta huolimatta rajatutkimuksessa identiteetti otetaan usein annettuna (ks. kuitenkin Meinhof *et al.* 2002; Vila 2003), ja tiettyyn etniseen ja/tai kielelliseen ryhmään kuulumisen katsotaan määrittävän yksilön identiteetin. Thomas Wilson ja Hastings Donnin (1998: 14) esimerkiksi esittävät, että rajaseudun asukkaat voidaan jakaa kolmeen ryhmään etnisen identiteetin perusteella. Yhden ryhmän muodostavat ne asukkaat, joilla on etnisiä siteitä sekä rajan toisella puolella asuviin että heidän kotimaassaan. Toisen ryhmän muodostavat ne, joilla on etnisiä siteitä vain rajan toisella puolella asuviin, ja kolmannen ne, joiden etniset siteet ra-

joittuvat oman maan rajojen sisäpuolelle. Thomas Lundén ja Dennis Zalamans (2001: 36) esittävät samantapaisen kieleen ja etnisyyteen perustuvat luokittelun Suomen ja Ruotsin raja-alueen asukkaista. Heidän mukaansa alueen asukkaat voidaan jakaa neljään ryhmään: 1) suomensuomalaiset, jotka asuvat Suomessa ja puhuvat suomea äidinkielenään, 2) ruotsinruotsalaiset, jotka puhuvat ruotsia äidinkielenään eivätkä puhu lainkaan suomen kieltä (tässä ryhmässä asenteet yhteistyötä kohtaan ovat Lundénin ja Zalamansin mukaan kaikkein kielteisimmät), 3) tornionlaaksolaiset, jotka asuvat Ruotsin rajakunnissa (erityisesti maaseutumaisilla alueilla) ja puhuvat sekä ruotsia että meänkieltä sekä 4) ruotsinsuomalaiset, jotka asuvat pääasiassa Haaparannalla ja joiden ruotsin kielen taito on Lundénin ja Zalamansin mukaan usein puutteellinen, vaikka he ovat asuneet Ruotsissa vuosia.

Laajojen kyselyaineistojen käyttö ja luokitusten rakentaminen rajaseudun asukkaiden identiteettien tutkimiseksi on monella tapaa ongelmallista – erityisesti silloin kun tutkimuksen kohteena on yksilön identiteetti. Identiteetin määrittäminen tapahtuu ikään kuin ylhäältä päin suhteessa tiettyihin ennalta määrättyihin kategorioihin. Vaihtoehtoisia tapoja käsitteellistää rajaseudun asukkaiden identiteetti löytyy esimerkiksi feministisen tutkimuksen kentältä. Gloria Anzaldúa (1987) haastaa ajatuksen pysyvistä identiteetistä sekä rajoista identiteettejä määrittävinä, ’meidät’ ja ’heidät’ erottavina fyysisinä ja symbolisina rajaviivoina ja esittää, että lähes kaikki rajan läheisyydessä asuvat ihmiset omaavan hybridin ja monikulttuurisen rajaidentiteetin. Myös Anzaldúan tapa käsitteellistää rajaseudun asukkaiden identiteetti on ongelmallinen ja sisältää ajatuksen yhdenmukaisesta rajaseutu-identiteetistä. Anzaldúan teoriaa onkin kritisoitu siitä, ettei sen sisällä ole mahdollista ymmärtää erilaisten ja vastakkaisten identiteettien olemassaoloa (Vila 2003). Ei voida myöskään ajatella, että identiteetit olisivat vain hybridejä kulttuurisia tuotteita. Identiteetit rakentuvat aina myös suhteessa materiaaliin olosuhteisiin, erityisesti taloudellisen epätasa-arvon tuottamiin eroihin ihmisryhmien ja heidän elinympäristöjensä välillä (Mitchell 1997). Esimerkiksi Suomen ja Ruotsin raja-alueella taloudellinen kehitys eriytyi toisen maailmansodan jälkeen Suomessa ja Ruotsissa, mikä on näkynyt monella tapaa rajaseudun asukkaiden arjessa ja asenteissa rajaa kohtaan. Raja ilmenee myös esimerkiksi Suomen ja Ruotsin puolen alueiden erilaistumisessa liittyen muun muassa maankäyttöön ja erilaiseen rakennuskulttuuriin (Prokkola 2005).

On esitetty, että kun halutaan tutkia sosiaalisia

identiteettejä, haastattelukysymysten tulisi liittyä yksilön elämäkokemuksiin ja jokapäiväisiin käytäntöihin sen sijaan, että yksilö esimerkiksi valitsee yhden identiteettiruudun kyselylomakkeessa (Carspecken & Cordeiro 1995). Anssi Paasi (1996: 254) painottaa, ettei ihmisten alueellinen identiteetti useinkaan ole sellainen ominaisuus tai asia, jonka ihmiset yksiselitteisesti osaisivat tunnistaa ja nimetä. Paasin mukaan ihmisten alueellinen identiteetti muodostuu muistikerrostumien ja jokapäiväisten käytäntöjen kautta, esimerkiksi osallistumisena ja kiinnostuksena alueen tapahtumia ja paikallista päätöksentekoa kohtaan sekä esimerkiksi paikallisten tapojen, normien ja ilmaisutapojen ymmärtämisenä. Identiteetin muodostuminen ei kuitenkaan tapahdu yksinomaan suhteessa jo olemassa olevaan symboliseen tilaan, sillä identifioitumisprosessi mahdollistaa myös uusien tilojen tuottamisen (Hetherington 1998: 17). Uudet identiteettikertomukset tuotetaan rituaalisissa prosesseissa, erityisesti toistuvien tilallisten käytäntöjen avulla. Rajayhteistyökäytännöt mahdollistavat uusien tilojen ja identiteettien muodostumisen.

Suomen ja Ruotsin raja-alue: kansallisista identiteettiprojekteista kohti (uutta) yhteistyötä

Rajaseudut ja niiden representointi on ollut merkittävässä roolissa kansallisessa identiteettityössä Suomessa (Häyrynen 1997). Vuonna 1809 perustettu Suomen autonomisen suurruhtinaskunnan ja Ruotsin välisen rajan merkitys kansallisen identiteetin rakentamisessa oli merkittävä Suomen itsenäistymisen jälkeisinä vuosikymmeninä, vaikka se on sittemmin ymmärretty ongelmattomana rajana verrattuna Suomen itäiseen rajaan (Prokkola 2010). Ruotsissa kansallinen identiteetti ja kansankoti on puolestaan löydetty Taalainmaalta, Keski-Ruotsista (Crang 1999). Ruotsin ja Suomen rajan muodostumiseen liittyvä historia sen sijaan on koettu kansallisen itsetietoisuuden kannalta nöyryyttäväksi, ja se on enemmän tai vähemmän haluttu pyyhkiä pois kansallisesta kertomuksesta (Elenius 1999).

Ennen rajan perustamista Tornionjokilaakso on ollut kulttuurisesti yhtenäinen alue, jossa suvut ja tilukset ovat sijainneet joen molemmin puolin. Huolimatta historiallisesta ja kulttuurisesta yhtenäisyydestä Suomen ja Ruotsin rajasta on kaksisataavuotisen olemassaolonsa ja kansallisen territoriaalisen integraation myötä tullut merkittävä identiteettiraja (Jukarainen 2000). Suomen puolella rajan ja kansallisen identiteetin merkitystä on

alettu tutkia laajemmin vasta viime vuosina (esim. Jukarainen 2000; Arola & Vaattovaara 2005; Prokkola 2005). Sen sijaan kansallinen integraatio Ruotsin Tornionlaaksossa on nähty ongelmallisenä, ja alueella on tutkittu runsaasti koulutuksen, sivistystoiminnan ja kirkon roolia suomen- ja saamenkielisten asukkaiden ruotsalaistamisessa (esim. Tenerz 1960; Slunga 1965; Klockare 1982; Elenius 2001). Koululaitos ja muut valtion institutiot ovat olleet merkittävässä asemassa territoriaalisuuden ja kansallisen identiteetin rakentamisessa – Suomen ja Ruotsin rajanvedossa Ruotsin puolelle jääneen suomenkielisen väestön (kansallisen vähemmistön) spatiaalisessa sosialisatiossa eli prosessissa, *”jonka kautta yksilöt ja yhteisöt sosiaalistetaan tietyn territoriaalisesti rajatun spatiaalisen yksikön jäseniksi ja jossa he enemmän tai vähemmän aktiivisesti sisäistävät kollektiiviset territoriaaliset identiteetit ja jaetut traditiot”* (Paasi 1996: 7–8). Kulttuurinen ja kielellinen yhtenäisyys alueella on vähentynyt viimeisten vuosikymmenien aikana kansallisten identiteettiprojektien vaikutuksesta. Vanhemmat sukupolvet Ruotsin Tornionlaaksossa osaavat paikallista kieltä, meänkieltä, nuoremmissa yhä harvempi (Jaakkola 1969; Arola & Vaattovaara 2005). Meänkieltä puhuvien ihmisten määrän vähenemiseen on kuitenkin reagoitu alueella, ja kielen säilymisen puolesta on alettu aktiivisesti taistella. Meänkielen aktivisteilla onkin tänä päivänä tärkeä yhdistävä tehtävä myös rajayhteistyössä ja alueellisessa identiteettityössä (Prokkola 2008).

Pohjois-Ruotsin voimakkaan kansallisen integraation taustalla voidaan nähdä myös Pohjois-Ruotsin maanpuolustuksellisesti strateginen merkitys ja alueen luonnonvarojen hallinta (Elenius 2001). Vuosisadan vaihteen geopolittiset muutokset, erityisesti Neuvostoliiton hajoaminen ja EU-jäsenyys, ovat vaikuttaneet siihen, että Pohjois-Ruotsin maanpuolustuksellinen Kalix-linja on purettu ja että esimerkiksi Bodenin linnoitus toimii nykyisin matkailukohteena (Prokkola 2010). Muutokset näkyvät myös siinä, että vaikka virallista rajayhteistyötä alueella on tehty jo 1950-luvun lopulta Pohjoiskalotti-komitean puitteissa, EU:n myötä yhteistyöstä on tullut entistä tiiviimpää ja tavoitteellisempaa. Perinteisen paikalliseen kansakäymiseen liittyvän yhteistyön rinnalle on tullut uusia yhteistyön muotoja. Rajayhteistyöhön eivät enää motivoi ainoastaan paikallisten hankalina pitämät rajan tuomat rajoitukset vaan myös mahdollisuus saada EU-ohjelmista (erityisesti Interreg-yhteisöaloiteohjelmasta) osarahoitusta rajat ylittävälle hankkeille. Suomen ja Ruotsin raja-alueen kunnat, yhdistykset, oppilaitokset ynnä muut toi-

mijat voivat hakea rahoitusta muun muassa Interreg A Pohjoisen osa-ohjelmasta. Kaiken kaikkiaan ohjelmakaudella 2000–2006 rahoitusta myönnettiin yli sadalle hankkeelle (Lapin liitto 2009). Yksi näkyvimmistä ja tunnetuimmista yhteistyöprojekteista on Tornion ja Haaparannan yhteisen kaupunkitilan rakentaminen rajalle (Rajalla-projekti). Muita innovatiivisia ja laajaa huomiota herättäneitä yhteistyöhankkeita ovat muun muassa Pellon Kieli- ja kulttuurikoulu ja Joppaus Ooppera -projekti, joissa mukana ovat olleet muun muassa Pellon ja Övertorneån kunnat. Käytännön tavoitteiden rinnalla alueellisen identiteetin vahvistaminen ja yhtenäistäminen on nostettu yhdeksi yhteistyön päätavoitteista.

Kertomuksellisen haastattelun keinoin kiinni identiteetikertomuksiin

Rajayhteistyön ja rajan ylittämisen merkitystä yksilön elämässä lähestytään tässä artikkelissa identiteettityönä, jossa paikalliset asukkaat enemmän tai vähemmän tietoisesti rakentavat ja uusintavat omaa tilallista identiteettiään. Tutkimuksen aineistona ovat Suomen ja Ruotsin Tornionlaaksossa Ylitornion (Suomi), Pellon (Suomi) ja Övertorneån (Ruotsi) kuntien alueella vuosina 2005 ja 2006 suorittamani haastattelut. Haastatteluiden tarkoituksena oli saada tietoa yhteistyön kehittämisestä Suomen ja Ruotsin rajalla sekä tässä rajayhteistyössä mukana olleiden paikallisten asukkaiden kokemuksista. Haastateltavana oli yhteensä 36 henkilöä, joista 18 asui Suomen ja 18 Ruotsin puolella. Haastateltavat valittiin neljästä rajayhteistyöprojektista, joista kolme oli saanut Interreg-rahoitusta. Rahoitusta saaneet projektit liittyivät koulutukseen, matkailun kehittämiseen ja kulttuuriseen yhteistyöhön. Vapaaehtoistoimintaan perustuva yhteistyöaloite liittyi napapiirillä sijaitsevien Suomen ja Ruotsin Juoksengin kylien väliseen yhteistyöhön. Yhteistyöhankkeiden valintaperusteena olivat niiden pitkäaikaisuus, paikallinen osallistuminen ja ruohonjuuritason toimijuus sekä se, että hankkeissa on pyritty luomaan uusia rajat ylittävän toiminnan muotoja ja tiloja. Suurin osa haastatteluista oli henkilökohtaisia haastatteluja, mutta viidessä haastattelussa ainakin osan ajasta mukana oli kaksi tai kolme henkilöä. Haastattelujen kesto vaihteli tunnista yli kahteen tuntiin. Kolmessa haastattelussa osallistujat eivät antaneet lupaa keskustelun nauhoittamiseen.

Ajatuksena haastatteluissa oli, että yhteistyössä mukana olevat paikalliset asukkaat kuvaavat mahdollisimman vapaasti ja omin sanoin koke-

muksiaan rajayhteistyöstä. Haastattelukysymykset liittyivät siis asioihin ja toimintoihin, joista haastateltavalla oli omakohtaisia kokemuksia. Tarkemmin määriteltynä kuvailisin käyttämäni haastattelumetodia kerronnalliseksi tai narratiiviseksi haastatteluksi (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005), jossa pyritään nimensä mukaisesti kokoamaan aineistoksi kertomuksia. Haastattelussa muodostetut kertomukset voivat olla selontekoja ja kuvauksia paikasta, alueesta, tapahtumien kulusta tai kohtaamisista muiden ihmisten kanssa. Kertomusten avulla tapahtumia ja asioita suhteutetaan toisiinsa temaattisesti ja välitetään kokemuksellisuutta (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005: 190). Kertomuksellisen haastattelun avulla voidaan päästä kiinni myös yksilöiden identiteetikertomuksiin. James Holstenin ja Faber Gubriummin (2000) mukaan identiteetti (*selfs reality*) voidaan ymmärtää samanaikaisesti sekä todella elettyinä että narratiivisesti rakennettuna itsenä. Näin ymmärrettynä ihmisen kertoessa itsestään ja omista kokemuksistaan hän samalla ylläpitää ja (uudelleen) rakentaa omaa identiteettiään. Yksittäisten ihmisten kertomukset eivät kuitenkaan ole irrallisia laajemmista kulttuurisista kertomuksista (vrt. Wiles *et al.* 2005).

Kertomuksellisen haastattelun käyttö ei ole irrallista tutkimuksen laajemmista teoreettis-filosofisista lähtökohdista, jolloin myös aineiston analyysissä voidaan luontevasti käyttää kertomuksellista analyysia. Kertomuksellinen analyysi (*narrative analysis*) viittaa tässä sosiaalitieteissä käytettävään analyysitapaan, jossa pyritään jäsentämään haastattelussa muodostuneille selonteille ja kuvauksille yhtenäinen juoni kertomuksellisen tulkinnan avulla (Polkinghorne 1995: 12–13; ks. esim. Hyvärinen 1994; Sintonen 1999; Birkeland 2002; Tyler 2002; Erkkilä 2005). Tässä tutkimuksessa juonentaminen rakentuu suhteessa kansallisia rajoja ja identiteetin rakentumista selittävään teoreettiseen ja käsitteelliseen viitekehykseen. Toisaalta lähtökohtana on kertomuksen käsitteleminen kontekstissaan, siis tietyssä materiaalisessa ympäristössä, paikassa ja ajassa ja tietyn haastattelijan kanssa vuorovaikutuksessa rakentuvana kertomuksena (Wiles *et al.* 2005: 90). Kertomuksellinen analyysi mahdollistaa näin myös haastattelun dialogisuuden sekä haastateltavan yksilön moniäänisyyden ja joskus keskenään ristiriitaistenkin selontekojen huomioonottamisen (Josselson 1995: 33).

Hyödynnän tässä artikkelissa haastatteluiden avulla keräämiäni kertomuksia selektiivisesti eli olen valinnut tarkemman luennan ja analyysin kohteeksi neljän henkilön kertomukset rajayhteistyöstä. Tässä esittämiäni Annen, Stefanin, Ingridin

ja Hannun kertomusten avulla pyrin tuomaan esille rajayhteistyössä toimimisen erilaisen merkityksen eri ihmisille ja tilallisten identiteettien rakentumiselle. Muuta aineistoa käytetään apuna ilmiön ja sen kontekstin esittämisessä ja tulkinnessa (vrt. Hyvärinen 1994; Sintonen 1999; Erkkilä 2005).

Rajayhteistyö ja identiteetti – kohti yksilön elämismaailmaa

Anne: ”Mulla on tavallaan niin kuin kaksi maata tulevaisuuttakin varten”

Anne oli yksi nuorimmista haastattelemistani rajayhteistyössä mukana olleista henkilöistä. Haastattelu tapahtui Oulun yliopistolla, jossa Anne opiskeli kolmatta vuotta pohjoismaista filologiaa (ruotsin kieli). Edellisen lukuvuoden hän oli viettänyt vaihto-opiskelijana Kanadassa.

Anne oli hyvin kiinnostunut rajayhteistyöhön liittyvistä kysymyksistä. Hänen mukaansa kiinnostus rajayhteistyöhön perustui vahvaan kotiseuturakkauteen, lapsuus- ja nuoruusajan kokemuksiin ja olosuhteisiin. Annen ollessa nuori hän asui perheensä kanssa viisi vuotta Pohjois-Ruotsissa, jossa hänen isänsä työskenteli. Perhe kuitenkin muutti Suomeen ennen kuin Anne tuli kouluikään. Kouluiässä Annella oli vain vähän kontakteja Ruotsin puolella asuviin ihmisiin, vaikka välimatka Suomen ja Ruotsin Pellon koulujen välillä oli vain muutama kilometri:

Vaikka se Ruotsi on ollut tavallaan luonnollisena asiana siinä vieressä, niin silti kauhean vähän on ollut tekemisissä niin kuin nuorten, omanikäisten kanssa siitä joen toiselta puolelta [...] molemmin puolin rajaa on ollut omat koulut ja näiden koulujen välillä ei hirveästi ole ollut mitään yhteistyötä.

Lukion jälkeen Anne työskenteli vanhainkodissa Pohjois-Ruotsissa. Nuoresta iästään huolimatta Annella oli pitkäaikainen kokemus rajayhteistyön toteuttamisesta Ruotsin ja Suomen raja-alueella. Hän oli ollut vuosia mukana yhdistyksessä, joka järjestää ja organisoii kulttuuritapahtumia Tornionlaaksosella, sekä Ruotsin että Suomen puolella (haastatteluhetkellä hän toimi yhdistyksen sihteerinä). Anne uskoi, että kokemus rajayhteistyöstä, toimiminen monikielisessä ja -kulttuurisessa ympäristössä, on eduksi myös kielten opiskelussa. Vaikka hän on muuttanut pois kotikylästään Pellosta, jossa raja oli konkreettisesti läsnä hänen jokapäiväisessä elinympäristössään, kotiseuturakkaus

motivoi häntä opiskelemaan lisää alueen historiaa, kieliä ja kulttuuria. Seudun historia on tullut tuksi myös rajayhteistyöprojektien kautta:

Miekin tosiaakin, niin kuin samoin, niin tosi kotiseuturakas ja sillain. Olen luullut tietäväni paljon Tornionlaaksosta ja kaikkea näistä kahdesta kulttuurista ja semmoisesta, mutta kyllä niin kuin tuossa vielä enemmän tajusi sitten kaikkea, että kuinka hullua se oikeasti on, että siihen on vedetty se raja. Itse sitä on aina, vaikka niin ajatellut että Ruotsi ja Suomi, mutta kuitenkin niin se on se tornionlaaksolainen kulttuuri ja kaikkea, niin sitten jotenkin se historia tuli paljon lähemmäksi tuon [yhteistyöprojektin] myötä.

Annella toiminen rajayhteistyöhankkeissa, joissa kommunikointi tapahtui useammalla kielellä, ”ei tuntunut ihmeelliseltä, koska sitä on aina elänyt sen kanssa”. Hän katsoo tulevaisuuteen ja rakentaa identiteettiään ”rajojen yli”. Toisaalta hän kertoi tunnistavansa itsessään monia tornionlaaksolaisuuteen liittämiensä ominaisuuksia, kuten kateellisuuden ja suorapuheisuuden. Katson Tornionlaaksoson viittaavan Annen kertomuksessa rajat ylittävään kulttuuriseen ja alueelliseen yhtenäisyyteen.

Anne sanoi tuntevansa yhteenkuuluvuutta myös opiskelutovereihinsa ja pitää Suomea kotimaanaan, vaikkakin kokee, että hänen lapsuuden ja nuoruuden aikaiset kokemukset monikulttuurisella rajaseudulla eroavat hänen opiskelutovereidensa kokemuksista:

Kun tuli tänne opiskelemaan ja tutustui enemmän ihmisiin tai läheisemmin sellaisiin ihmisiin, jotka on jostain muualta, niin sen niin kuin tajuaa [...] että vaikka Suomi on kotimaa, niin silti mulla on Ruotsi siinä vieressä, että mullahan on tavallaan niin kuin kaksi maata tulevaisuuttakin varten. Ei mulle periaatteessa ole niin kuin mitään väliä, että kumpaan maahan mie muutan ja kummasta maasta mie saan töitä ja kaikkea.

Viittaukset kansalliseen, paikalliseen ja monikulttuuriseen yhteisöllisyyteen kulkevat rinnakkain Annen kertomuksessa hänen pyrkiessään määrittelemään itseään, omaa paikkaansa ja suhteita muihin ihmisiin. Voidaan ajatella, että hänen kiinnostuksensa ja orientoituminen sekä Suomeen että Ruotsiin – ja rajan molemmilla puolilla asuvia ihmisiä kohtaan – ilmentää erityisen rajaidentiteetin olemassaoloa (vrt. Anzaldúa 1987). Molemmat maat edustavat mahdollista tulevaisuuden kotia. Anne myös elää ja rakentaa rajaidentiteettiä eri-

laisten elämänprojektien kautta, opiskelemalla pohjoismaista filologiaa ja suuntaamalla vapaa-ajan harrastuksensa rajat ylittävään toimintaan (vrt. Entrikin 1991). Annen kertomus kuvastaakin hyvin sitä, kuinka paikallinen, kansallinen ja rajat ylittävä identifioituminen tulevat osaksi yhden ja saman ihmisen elämismaailmaa.

Stefan: ”Sitä uskoo tähän pitäjään”

Stefan, rajan läheisyydessä sijaitsevassa kylässä asuva keski-ikäinen mies, ehdotti haastattelun tapauspaikaksi kyläyhdistyksen taloa. Haastattelun aluksi hän esitteli talon ja käynnissä olevat rakennusprojektit. Stefan puhui ruotsia ja meänkieltä, jota Stefan käytti myös haastattelussa. Stefan oli kotoisin Tornionlaakson alueelta, mutta monien muiden alueen ihmisten tapaan hän on suorittanut opintonsa Etelä-Ruotsissa. Stefan oli työskennellyt useita vuosia viranomaisena läheisessä kaupungissa. Työpaikalla oli kuitenkin tapahtunut saneerauksia, ja jatkaakseen entisessä työssään hänen olisi pitänyt muuttaa Etelä-Ruotsiin. Hän oli perheineen kuitenkin juuri rakentanut talon eikä halunnut muuttaa toisella paikkakunnalle. Työtömäksi jäätyään hän oli alkanut aktiivisesti osallistua kyläyhdistyksen toimintaan. Kyläyhdistys toimi paikallisten ihmisten asioiden puolestapuhujana, ja sen voimin järjestettiin erilaisia kyläläisille ja ulkopaikkakuntalaisille suunnattuja tapahtumia. Stefanin osallistumisesta motivoi kiinnostus kylän ja kunnan asioita kohtaan mutta myös ystävystyminen muiden kyläyhdistyksen toimijoiden kanssa. Stefan oli työssään joutunut tutustumaan alueen asioihin ja sen kehitykseen. Hänen mukaansa alueen kehittämisessä ongelmana on yrittäjyyden puute:

Meillä on justiin se ongelma täällä, että me emme ole oikein semmoisia [...] niin kuin yrittäjiä. [...] Me aina sanoma, että se on tyyppillinen tornionlaaksolainen, että se ei tobi mitään niin kuin ottaa chancing päälle [ottaa riskiä].

Vuodesta 1995 rajan ylittäminen Stefanin kotikylän kohdalta oli helpottunut uuden rajanylityspaikan ja tien myötä. Rajajoen yli kulkeva jäätie rakennettiin ja sitä pidettiin auki yhteisesti, Ruotsin ja Suomen puolen kyläyhdistyksen jäsenten voimin. Osapuolet olivat myös järjestäneet yhdessä erilaisia ulkoilmatapahtumia ja juhlia, joista suurimpana olivat rajalla pidettävät uuden vuoden juhlat. Vaikka tapahtumia järjestettiin yhteistyössä, Stefan pohti juhlien merkitystä ja hyötyä ni-

menomaan oman kylän ja kunnan kannalta. Hän vertaili Ruotsin ja Suomen puolen kyläyhdistysten panosta tapahtumien järjestämisessä seuraavalla tavalla:

Ei mitään pabaa niistä [suomalaisista], että ne-hän varmasti yrittävät niin hyvin kuin mekin, mutta kyllä me olemme [...] enempi niin kuin kohta auttaneet ja driivanneet [ajaa eteenpäin] niitäkin [...] että ne on jotakin saaneet touhuun netkin.

Kuten Stefanin kertomuksessa, myös monien muiden kertomuksissa yhteistyöstä tuli ilmi, että materiaaliset ja käytännölliset yhteistyön hyödyt arvioidaan ’meidän’ ja ’heidän’, suomalaisten ja ruotsalaisten, välillä. Stefanin paikallinen ja kansallinen identifioituminen tulevat ilmi siinä, kuinka hän rakentaa eroja Ruotsin ja Suomen kyläyhdistysten välille, mutta myös hänen mainitsemansa sosiaaliset suhteet ja verkostot rajautuvat oman maan rajojen sisäpuolelle. Rajayhteistyöhön häntä motivoi ennen kaikkea mahdollisuus kehittää oman kylän toimintaa ja olosuhteita:

Sie voit nähdä että täällä meän kylässä ei ole tyh-jillään olevia taloja. Nyt met näemmä, että uusia ihmisiä muuttaa tänne ja net on myöskin tervetulleita osallistumaan meän hankkeisiin. Tämä on yksi tärkeä asia ja sitten toinen asia on, että kun sie ajattelet tätä kylää, niin tämä näyttää tietä kaikille muille kylille. [...] Meillä on suunnitelmia ja usko tulevaisuuteen. Met uskomma, että met voimme antaa jotakin tälle pitäjälle.

Stefan kertoi käyvänsä Suomessa usein. Hänen kertomuksensa viittaa kuitenkin siihen, että rajayhteistyö, uusien tilojen tai kulkureittien kuten jääteiden, rakentaminen ei välttämättä aina johda uusien tilallisten identiteettien syntymiseen tai rajaidentiteetin vahvistumiseen (vrt. Hetherington 1998). Keskeinen teema Stefanin kertomuksessa on kylän ja kunnan kehittäminen. Myös rajayhteistyössä toteutettavien hankkeiden merkitys on ennen kaikkea siinä, että ne tarjoavat mahdollisuuden kehittää ja saada hyötyä omalle yhteisölle ja kylälle. Stefanin kertomus viittaa ensisijaisesti kansalliseen ja paikalliseen identifioitumiseen, ja myös rajayhteistyö on keino voimistaa yhteenkuuluvuuden tunnetta kyläläisten välillä. Katson, että Stefanin ”*tyypillinen tornionlaaksolainen*” viittaa ensi sijassa Ruotsin puolella asuviin ihmisiin. Hänen kertomuksessaan tila jäsentyy skaaloittain valtion sisällä.

Ingrid: ”Me olimme niin kuin iso perhe”

Se minun kaksikielisyyks, se on niin kuin pohjana, että mie olen niin kuin aloittanutkaan, alkanutkaan tähän [yhteistyöhön] myötä. Mie olen syntynyt pienessä kylässä, jossa puhuttiin meänkieltä, eliikka suomeksi sitä silloin sanottiin [...]. Kaikki aikuiset siinä talossa missä mie kasvoin puhuit suomea keskenään, että met sillä näimme, että tämä on se oikea kieli, mitä kaikki muut puhuit, mutta äiti ja isä puhuit meille ruotsia, että meän piti oppia ruotsia kanssa.

Ingridin kertomus rajayhteistyön motiiveista kuvaa hyvin monien Tornionlaakson alueen asukkaiden kokemuksia. Kuten Ingridin kertomuksessa myös monien muiden haastateltavien kertomuksissa kieleen liittyvät arvostukset ja kokemukset saivat ristiriitaisia merkityksiä. Kaksikielisessä Tornionlaaksossa ainoastaan ruotsin kieltä puhuvien ihmisten sosiaalinen status on ollut korkeampi kuin kaksikielisten tai vain suomea puhuvien status (Winsa 1997). Kasvaminen tässä kaksikielisessä ja monikulttuurisessa ympäristössä sekä kiinnostus alueen vähemmistökielen ja sitä puhuvien ihmisten oikeuksia kohtaa motivoivat Ingridiä myös rajayhteistyöhön. Hänen mukaansa yhteistyö oli lisääntynyt viimeisten vuosien aikana, ja myös hän oli osallistunut useisiin yhteistyöhankkeisiin. Näistä osa liittyi harrastustoimintaan, osa hänen työhönsä opettajana.

Kahden edellisen vuoden aikana Ingrid oli ollut mukana yhteistyössä toteutetussa teatteriprojektissa, jonka teemana oli alueen joppaus- eli salakuljetusperinne. Yhteistyöprojektissa ei siis ainoastaan keskitytty käytännön kysymyksiin ja yhteistyöhön, vaan osallistujat oppivat myös paljon alueen historiasta. Näyttelijöitä ja muuta henkilökuntaa oli molemmista maista, ja heistä osa hallitsi sekä suomen-, ruotsin- että meänkielen, osa puhui vain yhtä kieltä. Esitykset pidettiin peräkkäisinä vuosina Pellossa ja Övertorneålla. Ingridin mukaan hankkeeseen osallistujat kokivat olevansa ”kuin iso perhe”:

Mie lähin siihen, ja mie olin niin iloinen. Mie kohtasin niin paljon ihmisiä molemmin puolin väylää [Tornionjokea] ja sitten, mikä oli mukava, oli se kun niitä oli seitsemän vuoden vanhasta yli seitsemäänkymmeneen, että me olimme niin kuin iso perhe molemmin puolin väylää ja me puhuimme samaa kieltä ja me nauroimme samoille asioille. Se tuntui sillä lailla vielä enempi, että tämä raja maiden välillä, että sitä ei ole olemassa.

Ingrid kertoi saaneensa paljon uusia ystäviä hankkeen aikana ja oppineensa tuntemaan myös Suomen puolta paremmin. Yhteistyöhön osallistuminen merkitsi myös sitä, että Ingridin rajaidentiteetti ei enää perustunut ainoastaan kielelliseen identifioitumiseen ja vähemmistöasemaan vaan enenemässä määrin myös rajan ylittävään alueelliseen identifioitumiseen (vrt. Paasi 1996: 254) – ympäristön ja paikkojen tuttuuteen, yhteenkuuluvuuden tunteeseen ja verkostoitumiseen rajan toisella puolella asuvien ihmisten kanssa:

Mulla on niin paljon kavereita tässä puolen aivan rajan yli ja mie kirjoittelen niille viestiä sähköpostilla ja kännykällä ja met soittlemma välistä. On niin hullun mukavaa se, että aivan tavallisia ihmisiä me olemme kumpikin ja puhumme samaa kieltäkin, että ei meissä ole mitään eroa tämän väylän varressa.

Ingrid kertoi, ettei ollut oikeastaan koskaan miettinyt onko hän ruotsalainen vai suomalainen. Kuitenkin hänen jokapäiväiseen elämään ja toimintoihin liittyvät käytännöt olivat aina sijoittuneet ensisijaisesti Ruotsin puolelle. Ingridin rajaidentiteetti liittyi kaksikielisyyden ja monikulttuurisuuden kokemuksiin. Rajayhteistyön myötä hänen tilaan liittyvät käytännöt, sosiaaliset suhteet ja paikallistuntemus laajenivat Ruotsin puolelta Suomen puolelle. Rajat ylittävä yhtenäisyys ilmenee siinä, että luonnonympäristö (väylä) on nimeämisen ja paikantamisen keskiössä.

Heikki: ”Viikon päästä mie puhuin flytande”

Eeva-Kaisa: Oliko silloin yhteistyötä kun olet itse käynyt koulua?

Heikki: Silloin tapeltiin [naurua]. Heitettiin kiviä [naurua]. Oikeastaan, kyllä mie muistan tällöisen jutun, että me pelasimme jääkiekkoa Ruotsissa. Me menimme iltaisin tuonne Ruotsiin porukalla pelaamaan ja meillä oli kyllä, oli niin kuin mixtlag, että sekoitettiin. Ruotsissa oli kaukalo.

Pienessä kyläkoulussa rajan läheisyydessä opettajana toimiva Heikki kertoo, että hänen lapsuudessaan kanssakäymiseen rajan yli kuului riitoja, mutta myös yhteisiä pelejä ja leikkejä. Koulu, jossa Heikki toimi opettajana, oli itse asiassa juuri sama koulu, missä hän itse oli aloittanut opintonsa. Koulu sijaitsee Tornionjoen varrella, vastapäätä Ruotsin kyläkoulua. Haastattelu tapahtui koululla

työpäivän jälkeen.

Vuodesta 1995 kyläläiset olivat vapaaehtoisvoimin rakentaneet ja ylläpitäneet jäätietä rajajoen yli. Kanssakäyminen kylien välillä oli vilkastunut, ja myös koulujen välillä oli toteutettu yhteisiä tapahtumia ja yhteisiä koulupäiviä. Heikki kertoi, että yhteistyö opettajien ja koulujen välillä oli alkanut melko spontaanisti sen jälkeen, kun yksi Ruotsin kyläkoulun opettajista oli vierailut koululla. Tämä opettaja puhui suomea, ja kun myös henkilökohdittaiset kemia- opettajien välillä pelasivat, opettajat kokivat yhteistyön sujuvan ilman sen suurempia ongelmia. Myös Heikki pystyi sujuvasti kommunikoidaan ruotsiksi: *”Mie sanon, että mie puhun ruotsia välttävästi, viikon päästä mie puhun flytande [sujuvasti]”*.

Seuraavien vuosien aikana koulut osallistuvat myös laajempiin, usean kunnan ja useiden koulujen välillä rajayhteistyössä toteutettuihin koulutuksellisiin hankkeisiin. Tätä kautta koulut saivat rahoitusta muun muassa yhteisiin koulu- ja retkipäiviin sekä kuljetuksiin.

Heikin kertomuksesta voi löytää kaksi pääteemaa eli kertomukset, joissa hän kuvaa omia toimintojaan ja tunteuksiaan yhteistyöhön liittyen sekä kertomukset, joissa hän pyrkii tarkastelemaan yhteistyötä oppilaiden näkökulmasta ja kuvaamaan näiden reaktioita erilaisia asioita ja tapahtumia kohtaan. Hän esimerkiksi kuvaa oppilaiden huomioita kulttuurin ja erityisesti koulumaailman eroavaisuuksista, kun he vierailivat Ruotsin puolen koululla ja päinvastoin. Kouluyhteistyön merkitystä ja motiiveja hän kuvaa seuraavasti:

Lapsilla on ollut aika hauska huomata, että 50-luvulla Ruotsissa oli paljon enemmän autoja ja siellä ajettiin väärää puolta ja vaatteet oli aivan eri maailmasta ja musiikki tuli Englannista ja Amerikasta. [...] Sitten vasta 90-luvun puolivälissä ollaan päästy suurin piirtein siihen aikaan, että satelliittilähetykset Suomessakin näyttää sen, että mikä on muotia [nauraa]. [...] Kulttuurit on niin kuin nyt aika yhteneväisiä, että vaikka Ruotsi on vieläkin tietyllä tavalla edellä jossain muodossa. Se on semmoista, että kun ollaan samalta alueelta, kilometrin päästä toisistaan, niin kuitenkin kuinka valtava ero on kuitenkin näillä yhteiskunnilla juuri tässä kehityksessä. Tämä on semmoinen aika hyvä lähtökohta katsoa, että mistä sie olet kotoisin ja mihin sie olet menossa. [...] Lapsen kehityksen kannalta tämä yhteistyön kokeminen, niin se muokkaa sen maailman sellaiseksi, että sillä pärjää maailmalla.

Yhteistyö auttoi opettajia ja oppilaita näkemään rajan mukanaan tuomia eroja, mutta myös sellaisia paikallisia ja alueellisia piirteitä, jotka ovat yhteisiä molemmilla puolilla rajajokea. He oppivat ymmärtämään kansallisia eroavaisuuksia 'meidän' ja 'heidän' välillä ja tutustuivat samalla yhteisenä pidettyyn paikalliseen kulttuuriin ja historiaan. Osa yhteistyössä mukana olleista ruotsalaisista ja suomalaisista lapsista oli serkuksia keskenään ja monilla oli sukulaisia rajan toisella puolen.

Heikki kertoi, että vaikka hän on kotoisin alueelta, yhteistyön myötä hän on oppinut valtavasti uutta alueesta ja sen historiasta. Hän pohti esimerkiksi ruotsalaistamispolitiikan ja kielen merkitystä alueen ihmisten elämässä ja sitä, kuinka ristiriidat yhä vaikuttavat ihmisten mielikuviin ja asenteisiin. Yksi opettajan tehtävä onkin kielteisten asenteiden voittaminen ja positiivisten mielikuvien vahvistaminen. Heikkiä motivoi yhteistyössä myös hänen henkilökohtainen kiinnostuksensa paikallishistoriaan ja meänkieleen. Hän kertoo, että joka viikko hän ja hänen oppilaansa kuuntelevat Ruotsin radion ohjelmia luokassa. Myös Heikin vapaa-ajan käytännöt ja aktiviteetit suuntautuvat osittain rajan toiselle puolelle:

Mie kuuntelen joka päivä, aivan sama missä mie olen, mie kuuntelen netistä tai sitten jos ei ole radiomahdollisuutta, niin tämän Pajalan radion ohjelman, joka alkaa vartin yli kuusi. Sen jälkeen tulee Norrlandsin ohjelma. Se kestää kahdeksaan asti. Että kuudesta kahdeksaan mie kuuntelen nämä meänkieliset lähetykset [...] Monesti pysyy näistä tämän jokivarren asioista paljon paremmin framilla [pysyy perässä] kuin Lapin radion avulla, että se on joka päivä semmoinen lähetyks myöskin täältä lähialueelta.

Heikin kertomuksessa ”lähialue” on jokivarsi eli meänkielinen alue, joka erottuu omaksi alueekseen suhteessa muihin alueisiin, esimerkiksi Lappiin. Heikin rajaidentiteetti rakentuu paikallisuuden – paikallishistorian, kulttuurin ja kielen – kautta ja saa omat ilmenemismuotonsa päivittäisissä rajat ylittävissä käytännöissä. Kahden maan uutisoinnin kuunteleminen on esimerkki kahden kulttuurin ja valtion merkityksestä Heikin elämässä. Myös Heikin tapa käyttää puheessa ruotsinkielisiä ilmaisuja (tässä meänkieltä) ilmentää alueellista identiteettiä. Heikki havaitsee erot rajan eri puolien välillä, mutta eron olemassaolo on hänelle enemmänkin positiivinen ja elämää rikastuttava asia. Opettajana hän näkee rajan ylittämisen tärkeyden oppilaidensa myöhemmän elämän kannalta, sillä se auttaa

nuoria kohtaamaan monikulttuurisen maailman. Maantieteellisestä ja kulttuurisesta läheisyydestä huolimatta yhteiskunnalliset erot ovat suuret Suomen ja Ruotsin välillä: joen toinen puoli on jo Ruotsia.

Lopuksi

Valtioiden väliset rajat ovat vain harvoin täysin suljettuja. Rajoihin onkin enenemissä määrin alettu viitata esimerkiksi sanoilla resurssi, silta ja kohtaamisen tila (van Houtum & Strüver 2002; Newman 2006). Tässä artikkelissa olen tarkastellut rajaseuduilla asuvien ihmisten kertomuksia rajayhteistyöstä, rajasta, paikoista ja itsestä. Kertomusten kautta on lähestytty rajayhteistyön merkityksiä yksilön elämässä ja identiteetin rakentumisessa. Samalla kertomukset kuvaavat tilallisten identiteettien rinnakkaisuutta ja päällekkäisyyttä.

Olen pyrkinyt tuomaan esille, kuinka tilallisten identiteettien rakentumista ei voida ymmärtää erillisenä yksilön muista elämänprojekteista ja päämääristä tai siitä materiaalisesta ympäristöstä, mihin yksilön elämä ja käytännöt ovat kiinnittyneet. Anne esimerkiksi oli jo muutama vuosi aikaisemmin muuttanut pois alueelta. Hän kuitenkin elää rajaidentiteettiä erilaisten elämänprojektien, tavoitteiden ja suunnitelmien kautta. Ingrid ja Stefan asuvat molemmat lähellä rajaa Ruotsin puolelle ja molemmat puhuvat sekä ruotsia että meänkieltä. Heidän kertomuksensa rajayhteistyöstä kuitenkin viittaavat erilaiseen tapaan kokea rajayhteistyön merkitys ja erilaiseen identifioitumiseen suhteessa rajaan. Ingridille rajayhteistyö on keino tehdä työtä oman kielen ja kulttuurin hyväksi sekä keino eheyttää omaa identiteettikertomustaan. Monikielisyys on yhteistyössä etu ja ylpeyden aihe. Stefanin kertomus sen sijaan viittaa siihen, että yhteistyön merkitys on hänelle ensisijaisesti käytännöllinen kysymys, keino parantaa oman kylän olosuhteita.

Kuitenkaan yksilöiden identiteettikertomukset eivät ole irrallisia niistä kansallisista kertomuksista, joihin ihmiset osallistuvat. Heikin kertomuksessa tulee parhaiten esille spatiaalisen sosialisointin (Paasi 1996), erityisesti koulutuksen merkitys identiteetin rakentumisessa. Siinä missä koululaitos on aiemmin toiminut lähes yksinomaan kansallisen sosialisointin instituutiona, tämän päivän Tornionlaaksossa koulutuksen avulla nuoret pyritään kiinnittämään myös omaan alueeseen ja rajaseudun kulttuuriin.

Tässä esitetyt identiteettikertomukset ja niissä esiintyvät paikannimet ovat mahdollisia tässä pai-

kallisessa ympäristössä toimiville ihmisille. Kertomuksen konteksti, teema ja juoni ovat myös oleellisia merkityksen muodostumisessa. Kun tässä esitetyt kertomuksia ja niissä rakennettuja identiteettejä verrataan Thomas Lundénin ja Dennis Zalamsin (2001) jaotteluun, voidaan nähdä, että yhtä ihmistä on vaikea sijoittaa vain yhteen identiteettikategoriaan. Haastatellut identifioituivat 'omaan' maahansa, kyläänsä ja Tornionlaakson alueeseen. Se mihin Tornionlaakso ja tornionlaaksolainen 'me' viittaa vaihtelee kuitenkin eri konteksteissa ja ihmisten kertomuksissa. Tornionlaakso määrittäytyy usein meänkielisuuden sekä kulttuurin kautta, ja usein siihen sisältyy myös rajan toisella puolella asuva yhteisö. Rajayhteistyön kertomuksissa omaa identiteettiä määrittää usein juuri tornionlaaksolaisuuden kautta.

Jouni Häkli (2002) esittää, että rajat ylittävät identiteetti on sidoksissa luonnonympäristön ja maiseman yhtenäisyyteen ja tuttuuteen. Rajayhteistyön kertomuksissa lähiympäristöön viitataan usein sanoilla jokivarsi ja väylä eli alueellinen paikantaminen tapahtuu luonnonmerkkien avulla. Häklin (2009) mukaan Tornionjoki voidaankin ymmärtää rajaobjektina, jonka ympärille rajayhteistyön käytännöt sijoittuvat ja jonka olemassaolo itsessään on lähtökohta yhteistyölle. Tornionjoen merkitys tulee esille erityisesti kylien välisissä yhteistyöprojekteissa, joissa rajajoki toimii usein konkreettisenä yhteistyön paikkana talvella.

Kertomuksissa välittyy myös se, että vaikka raja on ollut osa näiden paikallisten toimijoiden elämää aina lapsuudesta saakka, rajayhteistyöhön osallistuminen usein vahvistaa kokemusta rajat ylittävästä yhteisöllisyydestä ja identiteetistä. Yhteistyön tiivisyys, muoto ja sen tavoitteet vaikuttavat kuitenkin oleellisesti siihen, millaisen merkityksen kokemus yksilön identiteettikertomuksessa saa. Esimerkiksi paikallista historiaa käsittelevään kulttuuriprojektiin tai kyläyhteistyöhön osallistuneiden kokemukset yhteistyöstä ovat erilaisia. Yhteistyössä on erilaisia painotuksia ja ulottuvuuksia: se ei ole vain valtion rajan yli tapahtuvaa yhteistyötä vaan myös kylien välistä yhteistyötä, työtä peruspalvelujen ja/tai paikallisen kulttuurin ja vähemmistökielen säilyttämiseksi. Laajan yhteistyöhankkeen sisällä on myös usein erilaisia osallistujaryhmiä: esimerkiksi kyläyhteistyössä voi olla ydinryhmä, joka pitää yhteyttä rajan yli osallistumalla yhteisiin kokouksiin, ja osa ryhmästä osallistuu vain oman kylän kokouksiin. Yhteistyön ydinryhmiin valikoituvat usein juuri kaikkein kielitaitoisimmat henkilöt. Kielellinen yhtenäisyys merkitsee yhteisten identiteettikertomusten olemassaoloa, mikä helpottaa

yhteistyön käytännöistä sopimista ja vuorovaikutusta. Kansalliset, etniset ja kielelliset vähemmistöt toimivatkin usein siltana maiden välisen rajayhteistyön toteuttamisessa (Busch 2003). Tämä näkyy myös Suomen ja Ruotsin raja-alueella.

Tilalliset identiteetit eivät ole muuttumattomia, eivätkä ne sulje pois toisten identiteettien mahdollisuutta. Identiteettien uudelleenrakentuminen on usein sukupolvien yli kulkeva prosessi (Paasi 1996: 263–267). Onkin merkittävää, että EU:n raja-alueilla, kuten Suomen ja Ruotsin, Katalonian ja Øresundin raja-alueilla yhteistyötä edistetään (Interreg-)rajayhteistyöohjelmien ja -projektien tuella. Rajayhteistyö tarjoaa yhden käytännöllisen ja ideologisen resurssin, jonka kautta rajat ylittävä identifioituminen voi vahvistua. Rajayhteistyö on keino kehittää omaa aluetta, mutta se voidaan ymmärtää myös identiteettityönä sekä alueellisen, rajat ylittävän sosialisaaion välineenä.

Kiitokset

Tämä atrikkeli on kirjoitettu osana Suomen Akatemian rahoittamaa tutkimusprojektia (SA 1210442).

Lähteet

- Anzaldúa, Gloria (1987). *Borderlands/La Frontera: The New Mestiza*. Aunt Lute Books, San Francisco.
- Arola, Laura & Vaattovaara, Johanna (2005). Mentaalinen muuri ja vet(h)een piirretty viiva? Teoksessa Nordberg, Henri (toim.) *Tornionlaakson vuosikirja*. Tornionlaakson neuvosto & Tornionlaakson maakuntamuseo, 122–149.
- Barth, Frederik (1969). *Ethnic group and boundaries: the social organization of culture difference*. Little Brown and Company, Boston.
- Birkeland, Inger (2002). *Stories from the north: Travel as place-making in the context of modern holiday travel to North Cape, Norway*. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet I Oslo 2002:2.
- Brubaker, Rogers & Cooper, Frederick (2000). Beyond "identity". *Theory and Society* 29:1, 1–47.
- Bucken-Knapp, George (2002). Testing our borders: Questions of national and regional identity in the Øresund region. *Journal of Baltic Studies* 33:2, 199–219.
- Busch, Brigitta (2003). Language and identity in the border region of Austria and Slovenia. Teoksessa Anderson, James, O'Down, Liam & Wilson, Thomas (toim.) *Culture and cooperation in Europe's borderlands*. Rodopi, New York, 125–144.
- Carspecken, Phil & Cordeiro, Paula (1995). Being, doing and becoming: Textual interpretations of social identity and a case study. *Qualitative Inquiry* 1:1, 87–109.
- Crang, Mike (1999). Nation, region and homeland: History and tradition in Dalarna, Sweden. *Ecumene* 6:4, 447–470.
- Eder, Klaus & Spohn, Willfried (2005). *Collective memory and European identity: the effects of integration and enlargement*. Ashgate, Aldershot.
- Elenius, Lars (1999). Förlusten av Finland – ett svenskt trauma. Teoksessa Granqvist, Raoul (toim.) *Svenska övrrord*. Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Tukholma, 75–92.
- Elenius, Lars (2001). *Både finsk och svensk modernisering, nationalism och språkförändring i Tornedalen 1850–1939*. Kulturens frontlinjer 34, Umeå.
- Entrikin, Nicholas (1991). *The betweenness of place: towards a geography of modernity*. Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Erkkilä, Raija (2005). *Moniääninen paikka – opettajien kertomuksia elämästä ja koulutyöstä Lapissa*. Acta Universitatis Ouluensis. Series E, Scientiae rerum socialium.
- Hall, Stuart (1999). *Identiteetti*. Vastapaino, Tampere.
- Hetherington, Kevin (1998). *Expressions of identity, space, performance, politics*. Sage, Lontoo.
- Holstein, James & Gubrium, Jaber (2000). *The self we live by: narrative identity in a postmodern world*. Oxford University Press, New York.
- van Houtum, Henk & Strüver, Anke (2002). Borders, strangers, doors and bridges. *Space & Polity* 6:2, 141–146.
- Hyvärinen, Matti (1994). *Viimeiset taistot*. Vastapaino, Tampere.
- Hyvärinen, Matti & Löytyniemi, Varpu (2005). Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa Ruusvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) *Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Vastapaino, Tampere, 189–222.
- Häkli, Jouni (2002). Transboundary networking in Catalonia. Teoksessa Kaplan, David & Häkli, Jouni (toim.) *Boundaries and place: European borderlands in geographical context*. Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, 70–92.
- Häkli, Jouni (2009). Boundaries of trust: building a transnational space in Haparanda-Tornio. Teoksessa Häkli, Jouni & Minca, Claudio (toim.) *Social capital and urban networks of trust*. Ashgate, Aldershot, 205–232.
- Häkli, Jouni & Kaplan, David (2002). Learning from Europe? Borderlands in social and geographical context. Teoksessa Kaplan, David & Häkli, Jouni (toim.) *Boundaries and place: European borderlands in geographical context*. Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, 1–17.
- Häyrynen, Mauno (1997). The adjustable periphery: borderland in the Finnish national landscape imagery. Teoksessa Landgren, Lars-Folke & Häyrynen, Mauno (toim.) *The dividing line: borders and national peripheries*. Renvall Institute Publications 9, Helsinki, 137–148.
- Jaakkola, Magdaleena (1969). *Kielten erikoistuminen ja sen seuraukset Ruotsin Tornionlaaksoissa*. Sosiologian laitos 137, Helsingin yliopisto.
- Jensen, Ole & Richardson, Tim (2004). *Making European space: mobility, power and territorial identity*. Routledge, Lontoo.
- Jones, Martin & MacLeod, Gordon (2004). Regional spaces, spaces regionalism: territory, insurgent politics and the English question. *Transactions of the Institute of British Geographers* 29, 433–452.
- Josselson, Ruth (1995). Imaging the real. Empathy, narrative and the dialogic self. Teoksessa Josselson, Ruth & Lieblich, Amia (toim.) *Interpreting experience. The narrative study of lives*. Sage, Lontoo, 27–44.
- Jukarainen, Pirjo (2000). *Rauhan ja raudan rajoilla: nuorten*

- tilallis- ja identiteettipoliittisia maailmanjäsenyyksiä Suomen ja Venäjän sekä Ruotsin ja Suomen rajojen tuntumassa.* Rauhan- ja konfliktitutkimuskeskuksen tutkimuksia 90, Helsinki
- Kaplan, David (2000). Conflict and compromise among borderland identities in Northern Italy. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 91:1, 44–60.
- Keating, Michael (1998). Is there regional level of government in Europe. Teoksessa Le Galés, Patrick & Lequesne, Christian (toim.) *Regions in Europe*. Routledge, Lontoo, 11–29.
- Klockare, Sigurd (1982). *Suomen kieli Tornionlaaksossa*. Norden Society, Stockholm.
- Knippenberg, Hans (2004). The Maas-Rhine Euroregion: a laboratory for European integration. *Geopolitics* 9:3, 608–626.
- Lundén, Thomas & Zalamans, Dennis (2001). Local co-operation, ethnic diversity and state territoriality – the case of Haparanda and Tornio on the Sweden – Finland border. *Geojournal* 54:1, 33–42.
- Massey, Doreen (1995). The conceptualization of place. Teoksessa Massey, Doreen & Jess, Pat (toim.) *Place in the world*. Oxford University Press, Oxford, 45–86.
- Meinhof, Ulrike, Armbruster, Heidi & Rollo, Craig (2002). Identity discourses on East-West borders in Europe. Teoksessa Meinhof, Ulrike (toim.) *Living (with) borders: identity discourses on East-west borders in Europe*. Ashgate, Aldershot, 1–13.
- Mitchell, Katharyne (1997). Different diasporas and the hype of hybridity. *Environment and Planning D: Society and Space* 15:5, 533–553.
- Newman, David & Paasi, Anssi (1998). Fences and neighbours in the postmodern world: boundary narratives in political geography. *Progress in Human Geography* 22:2, 186–207.
- Newman, David (2006). The lines that continue to separate us: borders in our 'borderless' world. *Progress in Human Geography* 30:2, 143–161.
- Paasi, Anssi (1996). *Territories, boundaries and consciousness: the changing geographies of the Finnish-Russian border*. Wiley, New York.
- Polkinghorne, David (1995). Narrative configuration in qualitative analysis. Teoksessa Amos Hatch & Wisniewski, Richard (toim.) *Life history and narrative*. Falmer Press, Lontoo, 5–48.
- Prokkola, Eeva-Kaisa (2005). Tornionlaakso arjen paikkana – kertomuksia Suomen ja Ruotsin rajalta. *Terra* 117:3, 177–188.
- Prokkola, Eeva-Kaisa (2008). Border narratives at work: theatrical smuggling and the politics of commemoration. *Geopolitics* 13:4, 657–675.
- Prokkola, Eeva-Kaisa (2010). Borders in tourism: the transformation of the Swedish-Finnish border landscape. *Current Issues in Tourism* 13:3, 223–238.
- Lapin liitto (2009). *Interreg IIIA North/North Calotte sub-programme. Projects*. 15.12.2009, <http://www.lapinliitto.fi/euohjelmat/Interreg%20III%20A%20North%20projects%20sub-programme%201.pdf>.
- Sintonen, Teppo (1999). *Etninen identiteetti ja narratiivisuus. Kanadan suomalaiset miehet oman elämänsä kertojina*. SoPhi, Jyväskylä.
- Slunga, Nils (1965). *Staten och den finskspråkiga befolkningen i Norrbotten*. Tornedalica 3, Luleå.
- Taylor, Peter (1994). The state as container: territoriality in the modern state system. *Progress in Human Geography* 18:2, 151–162.
- Tenez, Hugo (1960). *Folkupplysningsarbetet i Norrbottens finbygd från äldsta tid till sekelskiftet 1900*. Föreningen för svensk undervisningshistoria, Stockholm.
- Triandafyllidou, Anna (2002). *Negotiating nationhood in a changing Europe – Views from the press*. The Edwin Mellen Press, Lewinston.
- Tyner, James A. (2002). Narrating interracial relations and the negotiation of public spaces. *Environment and Planning D. Society and Space* 20:4, 441–458.
- Vila, Pablo (2003). Processes of identification on the U.S-Mexico border. *Social Science Journal* 40:4, 607–625.
- Wiles, Janine, Rosenberg, Mark & Robin, Kearns (2005). Narrative analysis as a strategy for understanding interview talk in geographic research. *Area* 37:1, 89–99.
- Wilson, Thomas & Donnan, Hastings (1998). Nation, state and identity at international borders. Teoksessa Wilson, Thomas & Donnan, Hastings (toim.) *Border identities: nation and state at international frontiers*. Cambridge University Press, 1–30.
- Winsa, Birger (1997). Från ett vi till ett vi och dom. Teoksessa Winsa, Birger & Korhonen, Olavi (toim.) *Språkliga och kulturella gränsen in Nordskandinavien*. Kulturgräns Norr, Uumaja, 5–52.